

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของการศึกษา

นวัตกรรมเชิงแนวคิดในประเทศไทย ถูกสร้างขึ้นมามากมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ ภูมิปัญญาชาวบ้าน แนวทางปฏิบัติตามหลักศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับวิถีการปฏิบัติตน ต่าง ๆ ที่ถูกนำมาใช้ในการดำรงชีวิต สำหรับการถ่ายทอดนวัตกรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้มีการใช้ช่องทางในการถ่ายทอดนวัตกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก โดยแต่เดิมมักจะถูกถ่ายทอดจากพ่อแม่ ปราชญ์ชาวบ้าน มาสู่คนในสังคม ความใกล้ชิด แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป สื่อมวลชนซึ่งเป็นสื่อใหม่ ก็เข้ามามีบทบาทเป็นตัวกลางในการเผยแพร่นวัตกรรมในเชิงแนวคิด ในวงที่กว้างขึ้นกับทุกภาคส่วนพื้นที่ในสังคม

โดยในช่วงปี 2528-2539 เศรษฐกิจของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านในแถบ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วมากเสียจนก่อให้เกิดทั้งประโยชน์และโทษตามมา พร้อม ๆ กัน ในด้านที่เป็นประโยชน์ก็คือ ภาพรวมของเศรษฐกิจมีความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด กลุ่มคนที่เคยมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างยากจน สามารถสร้างฐานะและปลดปล่อยหนี้สินและสร้างฐานะ ขึ้นมาได้ แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจนคาดไม่ถึงนี้ ก็ได้ก่อให้เกิดผลทางด้านลบ ตามมาด้วยเช่นกัน เศรษฐกิจที่เคยเฟื่องฟูก็เข้าสู่ภาวะพองสบู่แตก ในช่วงครึ่งหลังของ ปี 2540 อนาคตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยที่เคยคาดหวังว่าจะเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมกับอารยประเทศ ก็กลับกลายเป็นประเทศที่ล้มละลายทางเศรษฐกิจ

ในสภาวะวิกฤตนี้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นนวัตกรรมเชิงแนวคิดที่สำคัญรูปแบบ หนึ่ง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกร ชาวไทยมาเป็นระยะเวลายาวนานมากกว่า 30 ปี จึงกล่าวได้ว่าพระราชกรณียกิจของพระองค์นั้น สมควรอย่างยิ่งที่ทวยราษฎร์ จักได้เจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท ตามที่ทรงแนะนำ สั่งสอน อบรมและวางแนวทางไว้เพื่อให้เกิดการอยู่ดีมีสุขโดยถ้วนเช่นกัน โดยการพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอนต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วน ใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อได้ พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริม ความเจริญ และฐานะ ทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับ จะก่อให้เกิดความยั่งยืนและจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของ

ครอบครัว ชุมชน และสังคม สุดท้ายเศรษฐกิจดี สังคมไม่มีปัญหา การพัฒนายั่งยืน ดังแนวคิดที่ทรงออกมาเตือนสติและทรงแนะนำให้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ในการดำเนินธุรกิจ หรือ แม้แต่จะเป็นการพัฒนาประเทศด้วยซ้ำ (พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา: 4 ธันวาคม 2540) ดังนี้

การจะเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่สำหรับตัวเองและครอบครัว แต่หมายความว่า ในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียงพอควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ที่ไม่ห่างไกลเท่าไร จะได้ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้นักเศรษฐศาสตร์ต่าง ๆ ก็บอกว่าล้าสมัย เพราะเศรษฐกิจของประเทศอื่นมีการแลกเปลี่ยนเรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้า (Trade Economy) ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง (Self – Sufficient Economy) รู้สึกไม่หรูหรา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญตรงที่การผลิตแบบพอเพียงสามารถทำได้¹

ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ. 2540 และในสภาวะการณ์ปัจจุบันซึ่งเกิดความถดถอยทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงขึ้นนี้จึงทำให้เกิดความเข้าใจได้ชัดเจนในแนวพระราชดำริของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งได้ทรงคิดและตระหนักมาช้านาน เพราะหากเราไม่ไปพึ่งพา ยึดติดอยู่กับกระแสจากภายนอกมากเกินไป จนได้ครอบงำความคิดในลักษณะดั้งเดิมแบบไทย ๆ ไปหมด มีแต่ความทะเยอทะยานบนรากฐานที่ไม่มั่นคงเหมือนลักษณะฟองสบู่ วิกฤตเศรษฐกิจเช่นนี้อาจไม่เกิดขึ้น หรือไม่หนักหนาสาหัสจนเกิดความเดือดร้อนกันถ้วนทั่วเช่นนี้ ดังนั้น “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงได้สื่อความหมาย ความสำคัญในฐานะเป็นหลักการสังคมที่พึงยึดถือ ซึ่งแนวพระราชดำริของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ได้เน้นย้ำถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อให้ประชาชนรอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่หลังไหลเข้าสู่สังคมไทยจนทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มากมายในสังคม กอปรด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ได้บัญญัติปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ โดย

¹คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, “พระราชดำรัสยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจของชาติ,” โดมทัศน์ (2541):16.

ยึดหลักทางสายกลางและความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนการใช้ความรู้ด้วยความรู้ความรอบคอบ ระมัดระวัง และมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจและการกระทำ ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับนำหลักปรัชญาฯ ไปเป็นพื้นฐานและแนวทางในการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ประชาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข สังคมมีความเข้มแข็ง และประเทศชาติมั่นคง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ให้เห็นถึงการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงระดับรัฐ ซึ่งจะมุ่งเน้นการดำเนินไปในทางสายกลางหรือการดำเนินชีวิตโดยอาศัยความพอเพียง ซึ่งความพอเพียงนั้นหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผลและรวมไปถึงการสร้างภูมิคุ้มกันตนเองจากสภาวะที่เปลี่ยนแปลงของโลกและสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิต รวมทั้งต้องอาศัยหลักการของเหตุผล คุณธรรม ความอดทน ความรอบคอบ สติและปัญญา เพื่อเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอก

หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง²

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทาง การดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นกรอบมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อ ความมั่นคง และ ความยั่งยืน ของการพัฒนา

²คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, “เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร,”

คุณลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

คำนิยาม ความพอเพียง จะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

จากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันที่มีได้มีความแตกต่างอะไรไปจากวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ 2540 ประชาชนยังคงมีรายได้เฉลี่ยในอัตราที่ต่ำเมื่อเทียบกับค่าครองชีพในปัจจุบัน โดยเฉพาะค่าน้ำมันเชื้อเพลิงที่สูงขึ้นเป็นประวัติการณ์และยังไม่มีทีท่าว่าจะลดลง แนวทางปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงถือเป็นแนวทางที่ประชาชนทุกคนควรตระหนักและยึดถือไว้เป็นหลักปฏิบัติ เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ไม่ว่าจะต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตใด ๆ ก็ตามมิใช่แต่ในยามที่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกเรื่องในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ก็เพราะใจความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นคือการชี้ให้เห็นถึงแนวทางการดำรงชีวิตและปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน "ทางสายกลาง" มีความพอประมาณ มีเหตุผลในการดำรงชีพรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เพื่อไว้เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางใจและป้องกันตนเองต่อเมื่อมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายใต้

กระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการในทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี เพื่อการแพร่กระจายนวัตกรรมเชิงแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญนี้

สื่อมวลชนถือเป็นสื่อกลางที่ทำหน้าที่ให้ความรู้ในการถ่ายทอดนวัตกรรมการเชิงแนวคิดด้วยสื่อมวลชนสามารถช่วยสนับสนุนแนวทางการพัฒนาในรูปแบบการอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้ ตั้งแต่การเผยแพร่พระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการทำให้ประชาชนหันมาสนใจและทำความเข้าใจแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงมากขึ้น และจากการที่ พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรี คนปัจจุบัน ประกาศว่าจะพัฒนาประเทศโดยมุ่งเน้นแนวทาง “เศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข โดยเศรษฐกิจของประเทศต้องเจริญเติบโต แต่ขณะเดียวกันจะต้องมีเสถียรภาพ และต้องมีการกระจายรายได้ แปลว่า ประชาชนต้องอยู่ดีมีสุขโดยทั่วกัน ทุกคนมีการอยู่ดีมีสุขถ้วนหน้า อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั่วประเทศ กอปรกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ที่ได้เน้นย้ำแนวคิดตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงสืบเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) อย่างจริงจังมากขึ้น และประกาศใช้ในปี่หมงคลนี้ ซึ่งเป็นแผนที่เกิดจากการระดมพลังความคิดและการมีส่วนร่วมของประชาชนชาวไทยจากทุกภาคส่วนทุกหมู่เหล่า ทุกภูมิภาคทั่วประเทศ มาร่วมกันดำเนินการในทุกขั้นตอนอย่างกว้างขวาง และเห็นพ้องร่วมกันอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติ ควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาอย่างจริงจัง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุล เป็นธรรมและยั่งยืน มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” อันจะเป็นการเสริมสร้างประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนโดยถ้วนหน้าสมดังพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

และบทบาทของสื่อมวลชนนั้นได้ทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาได้เป็นอย่างดี ไม่เพียงแต่ให้ความรู้ ความเข้าใจเท่านั้น แต่ยังเป็นการให้การศึกษา โดยการนำข้อมูลข่าวสารจากกลุ่มชุมชนต่าง ๆ หรือกลุ่มคนต่าง ๆ ที่พูดและปฏิบัติถึงแนวพระราชดำริเศรษฐกิจ

พอเพียง ไปสู่ประชาชนต่าง ๆ ในสังคม เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงถือได้ว่าสื่อมวลชนโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ อ้างถึงการข้อมูลจาก Nelson Research ประจำเดือนธันวาคม 2549 พบว่าโทรทัศน์เป็นสื่อที่ผู้บริโภคเข้าถึงมากที่สุดถึง 38% ทำให้โทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อมวลชน ได้กลายเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมที่ทำหน้าที่ ให้การขัดเกลาทางสังคม ถ่ายทอดความรู้ ความบันเทิง รวมไปถึง การเน้นย้ำและสร้างทัศนคติ และค่านิยมต่าง ๆ ไปสู่ผู้ชมรายการ และสามารถเข้ามามีอิทธิพลต่อกลุ่มผู้ชมเพิ่มขึ้นอีกด้วย และจากแนวคิดการเรียนรู้เรื่องกระบวนการของเอ็ดการ์ เดล (Edgar Dale) ที่ได้จัดระดับความยากง่ายของการเรียนรู้กับการใช้สื่อไว้ดังนี้

แผนภาพที่ 1.1
กรวยประสบการณ์ของระดับของสื่อที่มีผลต่อการเรียนรู้

ที่มา: วารินทร์ รัตมีพรหม, สื่อการสอน เทคโนโลยีทางการศึกษาและการสอนร่วมสมัย
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2531), น. 25.

จากความคิดเรื่องกรวยประสบการณ์ของ เอ็ดการ์ เดล (Edgar Dale) ได้จัดระดับความยากของการเรียนรู้โดยอาศัยสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีอัตราผกผันกับระยะเวลาของการเรียนรู้กับความยาก/ง่าย กล่าวคือ หากเป็นกิจกรรมการเรียนรู้กับสื่อที่เป็นรูปธรรมสูง สามารถปฏิบัติทดลองทำได้จริง แม้จะง่ายต่อการเรียนรู้ก็ตาม แต่ก็ใช้เวลาไม่นาน ในทำนองเดียวกันการใช้สัญลักษณ์คำเพียงแต่คำพูดคำเดียวก็ทราบ แต่ต้องอาศัยการเรียนรู้สัญลักษณ์ต่าง ๆ มาก่อนเป็นเวลานาน คือจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์จากการเรียนรู้ที่มีมาแต่เดิม³

ด้วยสื่อมวลชนก็ถือเป็นอีกองค์หนึ่งที่สามารถช่วยสนับสนุนแนวทางการพัฒนาในรูปแบบการอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้ ตั้งแต่การเผยแพร่พระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการทำให้ประชาชนหันมาสนใจ และทำความเข้าใจแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงมากขึ้น โดยบทบาทของสื่อมวลชนนั้นได้ทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะสื่อวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งผู้ชมสามารถเห็นได้ทั้งภาพและได้ยินทั้งเสียงไปพร้อม ๆ กัน รายการสารคดี “ชีวิตที่พอเพียง” เป็นรายการโทรทัศน์อีกรายการหนึ่งที่มีบทบาทในการนำเสนอเนื้อหาเศรษฐกิจพอเพียง รายการนี้ เริ่มนำเสนอในวันที่ 4 มกราคม 2548 รวมเป็นระยะเวลา 1 ปี เนื้อหาของรายการจะให้แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดความเข้าใจและนำไปปฏิบัติในชุมชนจนเกิดผลสำเร็จ การผลิตรายการ “ชีวิตที่พอเพียง” ดำเนินรายการโดย คุณธนกร ศรีสุขใส ความยาวประมาณ 25 นาที ออกอากาศทุกวันพุธ เวลา 16.05 - 16.30 น. ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 โดยได้รับการสนับสนุนการออกอากาศจากหน่วยงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ อันเป็นหน่วยงานภาครัฐ สังกัดสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

ลักษณะของการดำเนินรายการ “ชีวิตที่พอเพียง” จะมีพิธีกรดำเนินรายการ โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ช่วงแรก จะเป็นการสัมภาษณ์ประธานหรือผู้นำกลุ่มชุมชนต้นแบบ ช่วงที่ 2 นำเสนอโดยลงพื้นที่ไปดูกิจกรรมของชุมชนตัวอย่าง และช่วงสุดท้าย สรุปถึงปัจจัยของความสำเร็จในระดับชุมชนตัวอย่างรวมถึงเครือข่ายที่มีส่วนช่วยผลักดันชุมชนสู่ความสำเร็จ

³Edgar Dale, อ้างถึงใน วารินทร์ รัตมีพรหม, สื่อการสอน เทคโนโลยีทางการศึกษา และการสอนร่วมสมัย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2531), น. 25.

โดยกลุ่มเป้าหมายของรายการได้แก่ กลุ่มแรก สมาชิกกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติที่อยู่เขตในเมืองและชนบท เกษตรกร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้นำชุมชน กลุ่มที่สอง ประชาชนทั่วไปที่ต้องการมีส่วนร่วมผลักดันให้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกลายเป็นนโยบายหลักในการพัฒนาประเทศและเป็นวิถีชีวิตทั่วไปของคนไทย

นอกจากนี้เพื่อการเน้นย้ำความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จากเนื้อหารายการ “ชีวิตที่พอเพียง” ให้กับกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ กลุ่มสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน จึงมีการใช้สื่อบูรณาการต่าง ๆ เสริมเพื่อเน้นย้ำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในกลุ่มชุมชนมากขึ้น โดยจัดทำรายการในรูปแบบวีซีดี เพื่อแจกจ่ายให้กับกลุ่มกองทุนหมู่บ้านฯ กองทุนละ 1 แผ่น และนอกจากนี้ก็มีสื่อสิ่งพิมพ์แจกเพื่อเพิ่มความรู้อีกด้วย

จากการดำเนินรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” ที่ออกอากาศมาเป็นระยะเวลา 1 ปี ทางรายการยังไม่เคยมีการวัดประสิทธิผลของรายการว่ามีผู้ชมที่เป็นกลุ่มเป้าหมายมากน้อยเพียงใด และเมื่อชมรายการแล้ว ผู้ชมที่เป็นกลุ่มเป้าหมายได้รับความรู้และมีทัศนคติอย่างไรต่อเนื้อหาของรายการที่นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในการประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเอง รวมถึงเนื้อหาบางส่วนของรายการนี้ที่ผู้ชมสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจจะศึกษาถึงการเปิดรับชมรายการในกลุ่มชุมชนและผู้ชมกลุ่มเป้าหมายที่เป็นทั้งกลุ่มไทยพุทธและไทยมุสลิมได้รับความรู้ ทัศนคติ และมีการนำความรู้ที่ได้ไปประพฤติปฏิบัติหรือไม่ และอย่างไรบ้าง ภายหลังจากการรับชมรายการ “ชีวิตที่พอเพียง” ซึ่งผลของการวิจัยจะนำไปใช้เป็นแนวทางปรับปรุงการจัดทำรายการเพื่อให้เกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป

ปัญหานำการวิจัย

1. ประชาชนกลุ่มเป้าหมายมีการเปิดรับชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” ในระดับใด
2. ประชาชนกลุ่มเป้าหมายมีความรู้ ทัศนคติ ต่อรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” ในระดับใด
3. ประชาชนกลุ่มเป้าหมายมีพฤติกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายหลังจากการรับชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” ในระดับใด

4. ปัจจัยใดบ้างที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะการเปิดรับชมของกลุ่มเป้าหมายในรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” ของกลุ่มเป้าหมาย
2. เพื่อศึกษาระดับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม ของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายหลังจากรับชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง”
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายหลังจากรับชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง”

สมมติฐานในการวิจัย

1. ลักษณะประชากรศาสตร์ต่างกัน มีการเปิดรับชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” แตกต่างกัน
2. ลักษณะประชากรศาสตร์ต่างกัน มีความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายหลังจากชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” แตกต่างกัน
3. ลักษณะประชากรศาสตร์ต่างกัน มีทัศนคติเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายหลังจากชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” แตกต่างกัน
4. ลักษณะประชากรศาสตร์ต่างกัน มีพฤติกรรมการปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายหลังจากชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” แตกต่างกัน
5. การเปิดรับชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” ต่างกัน มีความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แตกต่างกัน
6. การเปิดรับชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” ต่างกัน มีทัศนคติเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แตกต่างกัน
7. การเปิดรับชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” ต่างกัน มีพฤติกรรมการปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แตกต่างกัน
8. ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายหลังจากชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

9. ทศนคติเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายหลังชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกาปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะกลุ่มชุมชนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติที่มีการแบ่งกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มไทยพุทธ และกลุ่มไทยมุสลิมในเขตกรุงเทพมหานคร ที่เน้นการปฏิบัติตนตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของรายการ และเพื่อนำมาศึกษาผลสำเร็จของรายการโทรทัศน์
2. ศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงในแง่ความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรมในการปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของกลุ่มเป้าหมาย ที่ได้รับชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง”
3. ระยะเวลาในการศึกษา คือ ภายในเดือนมกราคม - เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550

นิยามศัพท์ในการวิจัย

รายการชีวิตที่พอเพียง หมายถึง รายการสารคดีทางโทรทัศน์ ที่มุ่งเน้นการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดความเข้าใจและนำไปปฏิบัติในชุมชนจนเกิดผลสำเร็จ ออกอากาศทุกวันพุธ เวลา 16.05 - 16.30 น. ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 โดยดำเนินรายการมาเป็นระยะเวลา 1 ปี ซึ่งรายการนั้นนอกจากจะออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์แล้ว ยังมีการใช้สื่อบูรณาการต่าง ๆ เสริมเพื่อเน้นย้ำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในกลุ่มชุมชนมากขึ้น โดยจัดทำรายการในรูปแบบวีซีดี เพื่อแจกจ่ายให้กับกลุ่มกองทุนหมู่บ้านฯ กองทุนละ 1 แผ่น และนอกจากนี้ก็มีสื่อสิ่งพิมพ์แจกเพื่อเพิ่มความรู้อีกด้วย

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เป็นปรัชญาที่แนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุก

ระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

การเปิดรับชมรายการ หมายถึง การเปิดรับชมเนื้อหาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” โดยพิจารณาจากความถี่ คือความบ่อยครั้งในการชมรายการ และระยะเวลา คือ การชมรายการนี้ได้ชมรายการมานานกว่า 3 เดือนขึ้นไป (12 ครั้งขึ้นไป) โดยการศึกษาครั้งนี้จะแบ่งการวัดการรับชมออกเป็น 4 ระดับ คือ เป็นประจำ (48 ครั้ง/ปี) บ่อยครั้ง (36 ครั้ง/ปี) บางครั้ง (24 ครั้ง/ปี) และ นาน ๆ ครั้ง (12 ครั้ง/ปี)

ลักษณะทางประชากรศาสตร์ หมายถึง เพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา และกลุ่มชุมชน ของประชาชนสมาชิกชุมชนกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม

กลุ่มชุมชนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ หมายถึง ประชาชนที่เป็นสมาชิกชุมชนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ที่รวมทั้งชาวไทยพุทธ และไทยมุสลิม ในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” ที่มีการดำเนินวิถีชีวิต ปฏิบัติตนและเข้าใจตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยกลุ่มชุมชนที่ศึกษาจะแบ่งออกเป็น 2 ระดับชุมชน คือ ชุมชนระดับดีเด่น และชุมชนระดับปกติ-ปรับปรุง

ความรู้เรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การได้รับข้อมูลแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายหลังจากการรับชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” นำมาสู่การจดจำเนื้อหา และมีการเลือกสรรข้อมูลที่เหมาะสมกับตนหรือตนสนใจเปิดรับ ให้เกิดเป็นความรู้ของแต่ละบุคคล ซึ่งความรู้นี้อาจส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคลในเวลาต่อมา โดยการศึกษาครั้งนี้จะแบ่งการวัดความรู้ ออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับความรู้น้อย ระดับความรู้ปานกลาง และระดับความรู้สูง

ทัศนคติต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความคิด และความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อเนื้อหาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ภายหลังจากการรับชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” โดยเป็นความคิดเห็นที่เกิดจากการสังสมองค์ความรู้และข้อมูลที่ได้ ภายหลังจากการรับชมรายการ ซึ่งอาจเกิดขึ้นในระยะเวลาสั้น หรือยาวนาน จนกระทั่งสังสมเป็นความคิดและความรู้สึกของบุคคลนั้น ๆ โดยการศึกษาครั้งนี้จะแบ่งการวัดทัศนคติ ออกเป็น 5 ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง, เห็นด้วยมาก, เห็นด้วยปานกลาง, ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

พฤติกรรมกาปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การแสดงออกของบุคคลทั้งการกระทำ และการแสดงความคิดเห็น ซึ่งเกิดจากการได้รับข้อมูลในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ภายหลังการรับชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” โดยการสั่งสมเป็นองค์ความรู้จนก่อให้เกิดทัศนคติและพฤติกรรมในที่สุด โดยการศึกษาครั้งนี้จะแบ่งการวัดพฤติกรรมกาปฏิบัติออกเป็น 5 ระดับ คือ บ่อยมากที่สุด บ่อยมาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงลักษณะการเปิดรับสารในเรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จากการรับชมรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” ของกลุ่มกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
2. ทำให้ทราบถึงระดับความรู้ ทัศนคติ ในเรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เพื่อนำไปใช้กำหนดแนวทางการดำเนินรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง”
3. ทำให้ทราบถึงปัจจัยต่าง ๆ ของตัวแปรในด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา และกลุ่มชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกาเปิดรับชมรายการของกลุ่มสมาชิกกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ในการเพิ่มความรู้และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในด้านความคิดเห็นและการปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยทำการศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์ในการกำหนดเนื้อหาของสาร สื่อ และรูปแบบการนำเสนอให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายให้มากที่สุด
4. ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย จะสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิผลของรายการโทรทัศน์ “ชีวิตที่พอเพียง” ในอันที่จะให้ความรู้และเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมต่อการปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตลอดจนทราบถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ซึ่งเป็นแนวทางในการปรับปรุงรายการ รวมถึงรายการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้มีคุณภาพยิ่ง ๆ ขึ้นไป